

UDK [328:272-722.53] (497.5)“1897/1901”(091)
929Hegedić, A.
<https://doi.org/10.53745/ccp.46.89.6>
Prethodno priopćenje
Primljeno: 11. siječnja 2021.
Prihvaćeno za objavljivanje: 27. kolovoza 2021.

SABORSKO DJELOVANJE SVEĆENIKA ALOJZIJA (VJEKOSLAVA) HEGEDIĆA (1897. – 1901.)

Marko VLADIĆ

Osnovna škola Žakanje
Mirka Seljana 53, 47 000 Karlovac
mvladic3595@gmail.com

Alojzije (Vjekoslav) Hegedić, svećenik i pristaša Stranke prava, u politiku se aktivnije uključuje nakon dolaska u Karlovac 1886., godine, kada postaje duhovnim pomoćnikom u dubovačkoj župi. Agitirajući na izborima za Hrvatski sabor 1887. za pravaškog kandidata u Karlovcu, Hegedić je očitovao svoje pravaško političko opredjeljenje. Za dubovačkog župnika izabran je 1888., a 1891. godine postaje i zastupnik u gradskom zastupstvu Karlovca. Na izborima za Hrvatski sabor 1897. godine kandidiran je na listi Udružene opozicije te izabran za narodnog zastupnika u podravskom izbornom kotaru s biralištem u Kloštru. U radu je težište stavljeno na Hegedićevo saborsko djelovanje tijekom kojeg se u svojim istupima, vjerno zastupajući učenje Ante Starčevića, bavio političkim, gospodarskim i drugim temama koje su bile aktualne u Banskoj Hrvatskoj tijekom nagodbenog razdoblja, napose u vrijeme vladavine bana Khuen-Héderváryja.

KLJUČNE RIJEČI: *Alojzije Hegedić, Karlovac, Stranka prava / domovinaši, Udružena opozicija, Dragutin Khuen-Héderváry, Hrvatski sabor.*

Uvod

Nakon protumađarskog narodnog pokreta 1883. godine za hrvatskog je bana krajem iste godine imenovan Dragutin Khuen-Héderváry sa zadaćom učvršćenja i stabilizacije dualističkog sustava u Banskoj Hrvatskoj. Dočekan već unaprijed s nepovjerenjem i neprijateljstvom u značajnom dijelu hrvatske javnosti, Khuen je u prvom godinu svoje vladavine progonom i obračunom s političkim neistomišljenicima potaknuo mnoge nezadovoljnike na približavanje opoziciji, naročito radikalno oporbenoj Stranci prava. Želeći položiti

temelje mirnoj vladavini, novi je ban od Narodne stranke, odnosno njenih preostalih članova, oportunisti i onih koji su iz uvjerenja podržavali novog bana te predstavnika hrvatskih Srba sastavio vladajuću stranku, a poslužio se i manipulacijama prilikom izbora, ograničavanjem slobode tiska i okupljanja te nizom drugih mjera i postupaka kojima je cilj bio gušenje svake oporbe dualističkom sustavu.¹ Pravaši su kao najjača oporbena stranka od 1884. godine opadali u broju mandata te nisu ugrožavali Khuenovu većinu.² Neodvisna narodna stranka, koja je nastala 1880. godine od nezadovoljnih pripadnika Narodne stranke, predstavljala je vrlo slabu oporbu Khuenovu režimu.³ Unatoč režimskom pritisku, brojni svećenici pristupali su oporbenim strankama.

Iako je tijekom svoje duge vladavine uspio u velikoj mjeri ograničiti djelovanje oporbe, rezultati Khuenove stabilizacije dualističkog sustava u Hrvatskoj imali su tek relativnu vrijednost i već zadnjih godina njegove vladavine su nestali, a tijekom njegova dvadesetogodišnjeg banovanja protumađarsko raspoloženje sve je više jačalo.⁴

1. Hegedićev izbor za dubovačkog župnika i ulazak u politiku na lokalnoj razini

Alojzije (Vjekoslav) Hegedić rođen je 28. travnja 1861. godine u Varaždinu. Za svećenika je zaređen 1883. godine.⁵ Karlovačke novine *Svjetlo*⁶ 1886. godine najavljuju dolazak Hegedića u Karlovac. U tom trenutku nije se moglo znati hoće li Hegedićev dolazak utjecati na političku situaciju u Karlovcu, te je tek kratko naglašeno da dolazi iz Turnašice⁷ i da će biti novi duhovni pomoćnik u dubovačkoj župi.⁸ Hegedić iz Karlovca odlazi 1912. godine u Zagreb, a tamo ostaje do svoje smrti 10. lipnja 1928. godine.⁹

Već iduće godine Hegedić se aktivno uključuje u politiku i na izborima za Hrvatski sabor, koji su održani od 13. do 17. lipnja 1887. godine, agitira za kandidata Stranke prava u Karlovcu Ivana Banjavčića.¹⁰ U vrijeme Khuenova žestokog obračuna s opozicijom Hege-

¹ Dinko ŠOKČEVIĆ, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, Zagreb, 2016., str. 308.

² Nakon izbora 1884. godine pravaši su imali 24 zastupnika u Saboru. Do idućih izbora 1887. broj se smanjio na deset zastupnika. (Jasna TURKALJ, *Pravaški pokret 1878.–1887.*, Zagreb, 2009., str. 341–343, 432.) Na izborima 1892. godine Stranka prava je imala osam zastupnika, a na prvim izborima nakon raskola stranke 1895. godine domovinaška struja Stranke prava imala je četiri zastupnika. Ivo PERIĆ, *Politička oporba u Banskoj Hrvatskoj 1880.–1903.*, Zagreb, 2009., str. 117, 226.

³ Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860.–1914.*, Zagreb, 1968., str. 121, 130.

⁴ D. ŠOKČEVIĆ, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, 2016., str. 308.

⁵ NAZ, *Matica umrlih svećenika Zagrebačke nadbiskupije II.*, 1912.–1977., str. 59.

⁶ Karlovačko glasilo koje je izlazilo u trima razdobljima. Prvi broj izlazi 1. siječnja 1884. godine, ali je zbog cenzure često mijenjao ime te se od 1886. do 1888. godine te od 1910. do 1919. godine zvao *Sloga*, a od 1905. do 1909. godine *Glasonoša*. Najdugovječniji urednik i glavni suradnik urednika bio je starčevićanac Dušan Lopašić, s kraćim prekidima od 1884. do 1910. »Svjetlo«, *Karlovački leksikon*, Karlovac, 2008., str. 543.

⁷ Podravsko mjesto u blizini Pitomače.

⁸ »Svjetlo«, 27.3.1886./13. Župa Dubovac prvi put se spominje 1339. godine pod nazivom Sv. Mihovil. Danas župa nosi naziv Majke Božje Snježne prema patronu crkve izgrađene oko 1683. godine, a koja 1741. godine postaje župna crkva. »Župa Dubovac«, *Karlovački leksikon*, str. 659.

⁹ NAZ, *Matica umrlih svećenika Zagrebačke nadbiskupije II.*, 1912.–1977., str. 59.

¹⁰ J. TURKALJ, *Pravaški pokret 1878.–1887.*, str. 406–407. Ivan Banjavčić bio je političar i pravnik rođen 1843. godine u Bariloviću kraj Karlovca. Bio je istaknuti član Stranke prava. Od početka političkog djelovanja u Karlovcu slovio je kao vođa karlovačkih pravaša. Njegova odvjetnička kancelarija davala je više od

dićev politički angažman nije mogao proći nezapaženo te je zbog sudjelovanja u izbornim aktivnostima i potpore pravaškom kandidatu bio primoran distancirati se od politike, što nakon izbora dubovački kapelan potvrđuje dopisom upućenom Odboru pjevačkog društava »Zora« u kojem piše: »Nepovoljne okolnosti, u koje sam bačen posljednjim izborom narodnoga zastupnika sile me, da se ograničim li na svećeničko djelovanje, te sam usljed toga prinuđen za koje vrijeme iz slavnog pjevačkog društva „Zore“ kao izvršujući član izstupiti. Obavieščujući o tome slavni odbor, umoljavam slavni isti, neka bi me medju svoje podupirajuće članove uvrstiti blagoizvolio. Na Dubovcu dne 21/6 87.«¹¹

U lipnju 1888. godine u Karlovac stiže vijest kako je u Zagrebu preminuo 65-godišnji Ivan Mašek, dotadašnji dubovački župnik.¹² Hegedića su proglasili privremenim župnim administratorom do izbora novog župnika, koji će se izabrati putem natječaja raspisanog do 30. srpnja 1888. godine. Kolator dubovačke župe bila je »obćina grada Karlovca«, a izbore za župnika morali su održati u roku od četiri mjeseca od smrti prošlog župnika jer bi u suprotnom gubili pravo izbora.¹³

Unatoč sukobima koje su trajali u novinama tijekom 1887. i 1888. godine vezano uz karlovačku bolnicu, urednik *Sloge* Dušan Lopašić nije iskoristio novine za kampanju protiv Hegedićeva izbora, već je samo kod najave izbora u kolovozu 1888. savjetovao gradskom zastupstvu promišljen odabir osobe za tako važnu poziciju u gradu kao što je bila pozicija dubovačkog župnika. U novoj najavi izbora u rujnu Lopašić ističe kandidate koje je nominirao zagrebački Nadbiskupijski duhovni stol, a među kojima nije bio Hegedić, što i nije bilo sasvim neočekivano s obzirom na to da je na čelu nadbiskupije bio Josip Mihalović, nesklon proturežimskom svećenstvu. Na prvom mjestu spominje župnika u Leskovcu Stjepana Žugčića, koji je bio rodom iz Karlovca, a iza sebe je imao već trideset godina svećeničke službe. Zatim navodi kutjevačkog župnika Paju Kremplera, koji je već bio svećenik u susjednoj župi Hrnetić te je, prema Lopašiću, »ostavio vrlo dobar glas pravog pastira i vrsnog gospodara«. Kao trećeg kandidata ističe Milovana Stanisavljevića, rodom iz Karlovca, a u tom trenutku kateheta u Križevcima.¹⁴

Izbor dubovačkog župnika najavljen je za sjednicu gradskog zastupstva 26. rujna 1888. godine. Sjednicom je predsjedao gradski načelnik Antun Jordan, a bilo je prisutno četrnaest gradskih zastupnika. Na natječaj je bilo prijavljeno jedanaest kandidata, među kojima je bio i Hegedić. Nadbiskupijski duhovni stol dopisom od 24. kolovoza 1888. godine kandidirao je već ranije navedenu trojicu kandidata – Žugčića, Kremplera i Stanisavljevića. S druge strane, za Hegedića su napisali da njegov izbor ne bi mogao biti potvrđen jer još uvijek nema župnički ispit. Unatoč tomu politički odbor unutar gradskog zastupstva kandidirao je Hegedića za župnika, navodeći kako se nadaju da će on taj ispit naknadno

tri desetljeća pečat pravaškom političkom životu u Karlovcu. Oko trideset godina bio je gradski zastupnik u Karlovcu, a više puta bio je narodni zastupnik u Saboru, a od 1903. do 1908. godine bio je gradonačelnik Karlovca. »Banjavčić, Ivan«, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno online URL: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1247> (zadnje posjećeno 16. prosinca 2020.).

¹¹ »Molba kapelana Alojza Hegedića«, *Online zbirka GMK*, dostupno online URL: <http://www.online-zbirke.gmk.hr/hr/Predmet/517/3> (zadnje posjećeno 23. prosinca 2020.).

¹² »Sloga«, 17. 6. 1888./25. i 9. 9. 1888./37.

¹³ »Sloga«, 8. 7. 1888./28.

¹⁴ »Sloga«, 12. 8. 1888./33. i 9. 9. 1888./37.

položiti. Pokazatelj je to da je u gradskom zastupstvu bio veći broj zastupnika sklonih svećeniku bliskom oporbi. Zastupnici su pristupili izboru te ih je desetero glasovalo za Alojzija Hegedića, dok su četvorica glasovala za Milana Stanisavljevića. U *Slogi* su javili: »Obćinstvo pozdravilo je taj rezultat burnim živio!«¹⁵ Nakon otprilike dva mjeseca, Hegedićev izbor je potvrđen te je on i službeno postao dubovačkim župnikom, a 10. lipnja 1889. godine održana je svečana instalacija novog dubovačkog župnika u župnoj crkvi Bl. Djevice Marije Snježne.¹⁶ Hegedićev izbor za župnika na Dubovcu bit će deset godina kasnije, tijekom siječnja i veljače 1898. godine, tema saborske polemike koju će Hegedić tada kao saborski zastupnik voditi s velikim županom zagrebačkim Stjepanom Kovačevićem.¹⁷ Kovačević je s jedne strane tvrdio da je Hegedić na poziciju župnika došao zbog bliskih odnosa s pravašem Banjavčićem te da mu je u svemu pomagala lokalna primalja Marija Fetsch. Kao potvrdu svojih tvrdnji pokazao je njezino pismo te pisma tadašnjeg kotorskog predstojnika Izidora Holjca i gradskog zastupnika Samuela Kramera, koji su potvrđivali Kovačevićeve tvrdnje. S druge strane Hegedić je opovrgnuo Kovačevićeve navode, donijevši izjavu od 8. veljače 1898. godine, koju su potpisala šestorica gradskih zastupnika koji su 1888. godine glasovali za Hegedićev izbor – Kamilo Badovinac, Gjuro Gašparović, Nikola Šimecki, Gustav Kornitzer, Janko Modrušan i Ivan Banjavčić. U svojoj izjavi opovrgnuli su Kovačevićeve optužbe o političkom izboru i utjecaju primalje na njihov odabir. Hegedić je naveo još tri imena tadašnjih karlovačkih gradskih zastupnika koji su glasovali za njegov izbor, ali oni nisu mogli potpisati spomenutu izjavu jer su u međuvremenu umrli. Riječ je bila o bivšem karlovačkom načelniku Janku Štanceru i dvojici trgovaca: Maksu Jušegu i Filipu Reineru.¹⁸

Nakon što je izabran za dubovačkog župnika Hegedić je pokazivao sve veći interes za lokalnu, gradsku politiku, te se 1891. godine odlučio kandidirati za mjesto zastupnika u gradskom zastupstvu. Izbori za II. izborništvo, koje je imalo 536 izbornika, raspisani su za 21. rujna 1891. godine.¹⁹ Hegedić je izabran za novoga gradskog zastupnika sa 150 glasova izbornika. Ne postoje podatci o izornoj agitaciji, ali same rezultate izbora prokomentirao je urednik *Svjetla* Lopašić riječima: »Da ne priznademo utisak izbora g. dubovačkog župnika Hegedića bili bismo hipokrite.« Lopašić je tom rečenicom priznao da njihovi međusobni odnosi i dalje nisu dobri, ali i da Hegedić ima podršku izbornika grada Karlovca. Usto je naveo podatak da je Hegedić najvjerojatnije postao prvi dubovački župnik koji je

¹⁵ »Sloga«, 30. 9. 1888./40.

¹⁶ »Sloga«, 2. 12. 1888./49. i 2. 6. 1889./22.

¹⁷ Stjepan Kovačević bio je veliki župan zagrebački od 1886. do 1901. godine. »Kovačević, Stjepan«, *Hrvatski bibliografski leksikon*, dostupno online URL: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10522> (zadnje posjećeno 16. prosinca 2020.).

¹⁸ *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1898. sv. II., dio I., str. 285, 404, 406, 531, 532, 566, 567.

¹⁹ »Svjetlo«, 6. 9. 1891./36. i 13. 9. 1891./37. Izbori za gradsko zastupstvo održavani su prema *Zakonu ob ustroju gradskih općinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* od 28. siječnja 1881. godine. Uvjet za sudjelovanje, osim za posebno izdvojene skupine, bilo je plaćanje državnog poreza općini najmanje pet forinti za zavičajce, a nezavičajcima najmanje deset forinti. Oba izborništva birala su isti broj zastupnika. U prvom izborništvu ulazili su građani koji plaćaju viši porez, a trebalo ih je biti najmanje tripud više nego što se bira ukupno zastupnika. Ako ih po visini plaćanja poreza nije bilo dovoljno, popunjavali su se s najvećim platiteljima poreza iz drugog izborništva. Svi su ostali ulazili u drugo izborništvo (paragraf 28). Godine 1886. došlo je do manjih izmjena zakona koje nisu mijenjale status izbornika.

ujedno i gradski zastupnik u Karlovcu te da bliski suradnici mnogo očekuju od njegova djelovanja u gradskom zastupstvu.²⁰

Nakon pobjede na biralištu Hegedić je još morao proći službeno ovjerovljenje izbora na sjednici gradskog zastupstva 7. listopada 1891. godine.²¹ Koloman pl. Antolković uložio je prigovor na Hegedićev izbor, smatrajući da je Hegedić »u službovnom odnoštaju naspram gradskom zastupstvu« te je zbog toga »neizaberiv«. Gradsko zastupstvo taj je prijedlog jednoglasno odbilo te je Hegedić postao novi gradski zastupnik.²²

2. Pravaški svećenik i politika – ulazak Hegedića u Sabor 1897. godine

Svećenstvo je u drugoj polovici 19. stoljeća nakon obnove parlamentarnog života podržavalo različite političke stranke. Većina svećenstva Zagrebačke nadbiskupije podržavala je režim, odnosno Narodnu stranku, a dio svećenstva podržavao je od 1880. godine i Neodvisnu narodnu stranku. Starčevićevi stavovi o vjeri, papi i svećenstvu izazivali su otpor među klerom. Iako se smatrao katolikom, nije se želio pokoriti svim učenjima Katoličke crkve jer je smatrao da biskupi nisu bolji tumači »zakona Crkve« od njega. Starčević je vjeru smatrao osobnom stvari pojedinca, bio je protivnik papinske svjetovne vlasti, a imao je višedesetljetna neslaganja s biskupom Strossmayerom. Osim toga, zamjerio se Katoličkoj crkvi podržavajući protucrkvene stavove o pokopu književnika Viktora Hugoa.²³ Unatoč tomu, mnogi svećenici nezadovoljni režimom tijekom 1880-ih godina pristupali su Stranci prava.²⁴ Među značajnim imenima bili su dr. Stjepan Boroša, upravitelj zagrebačke župe sv. Marka i Juraj Žerjavić, župnik najbogatije hrvatske župe Marije Bistrice.²⁵ Pojedini svećenici su se Stranci prava pridružili i prije 1880-ih godina. Prvi svećenik pravaške političke orijentacije u Saboru bio je Pavao Brantner. Izabran je još 1878. godine, a jedini svećenik pravaš u Saboru ostao je i nakon idućih izbora 1881. godine. Brantner je 1878. godine bio jedini kandidat Stranke prava iz redova svećenstva dok su 1881. godine među kandidatima Stranke prava bila četiri svećenika. Tri godine kasnije, 1884., svećenici iz pravaških redova osvojili su tri mandata u Saboru – Eduard Jelošić (Jelusić), Ivan Šimek i Makso Lončarević – od ukupno jedanaest svećenika među kandidatima Stranke prava na izborima.²⁶ Na izbore 1887. godine Stranka prava izlazi u koaliciji.²⁷ Broj pravaških svećenika, kandidata na izborima, smanjio se na samo dva. S jedne strane, zbog koalicije očekivan je pad

²⁰ »Svjetlo«, 27. 9. 1891./39.

²¹ Prema paragrafu 37. *Zakona ob ustroju gradskih općinah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* od 28. siječnja 1881. godine građani imaju pravo do osam dana nakon izbora na žalbu. Ako se žalba ne prihvati, gradsko zastupstvo potvrđuje izbor, a u suprotnom se raspisuju novi izbori za to mjesto.

²² »Svjetlo«, 11.10.1891./41.

²³ Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo: Ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb, 2000., str. 593–611.

²⁴ Na broj svećenika koji su se htjeli aktivno uključiti u političko djelovanje Stranke prava utjecala je i bliskost crkvenog vrha u Banskoj Hrvatskoj s režimom. Pokušaji oporbenog djelovanja svećenstva nerijetko su završavali pritiskom crkvenog vrha da svećenici odustanu od aktivnog sudjelovanja u politici. M. GROSS, *Izvorno pravaštvo*, str. 593; J. TURKALJ, *Pravaški pokret 1878.–1887.*, str. 128.

²⁵ M. GROSS, *Izvorno pravaštvo*, str. 612.

²⁶ J. TURKALJ, *Pravaški pokret 1878.–1887.*, str. 36, 49, 120, 121, 160, 280, 345.

²⁷ Uz Stranku prava u predizbornu koaliciju 1887. stupile su Neodvisna narodna stranka, Stranka saborskoga središta (Centruma) i Srpska samostalna stranka.

ukupnog broja pravaških kandidata u odnosu na prošle izbore, a s druge strane, taj pad nije bio sam apsolutan, nego je pao i udio kandidata iz redova svećenstva. Utjecaj na to imao je i pritisak nadbiskupa Josipa Mihalovića na svećenike koji su sudjelovali na izborima kao kandidati oporbenih stranaka. Na izborima 1884. godine udio svećenika među kandidatima Stranke prava bio je 26,19 %, a na izborima 1887. 8,33 %. Od dva kandidata 1887. izabran je samo jedan – Makso Lončarević.²⁸

Na izborima 1892. godine ponovno se povećao broj svećenika među pravaškim kandidatima na osam. Svećenici su na tim izborima bili najzastupljenije zanimanje pravaških kandidata zajedno s odvjetnicima. Činili su nešto manje od 20 % svih kandidata Stranke prava.²⁹ Na popisu kandidata, koji je objavljen u glasniku *Hrvatska*, bio je i Vjekoslav Hegedić, koji je trebao biti kandidat u izbornom kotaru u Kloštru.³⁰ Kako javljaju režimske *Narodne novine*, Hegedić je obilazio izbornike, »ali nenalazi nigdje pristašah«. S druge strane, kandidat Narodne stranke srdačno je dočekan »obasut cviećem«.³¹ *Narodne novine* još jednom spominju pravaškog kandidata Hegedića, rabeći netočno ime *Stjepan*, izražavajući čuđenje kako on već nekoliko dana ima vremena obilaziti izborni kotar umjesto da obavlja svoje svećeničke dužnosti. Sami priznaju da znaju jako malo o Hegediću, osim da je bio kapelan u Pitomači, ali ističu da njegov dosadašnji rad nije dovoljan da zasluži mjesto saborskog zastupnika.³² Nakon toga se Hegedić više ne spominje te nije jasno je li riječ o odustajanju od kandidature nakon što je shvatio da ima minimalne šanse za pobjedu. *Narodne novine* su javile, ne spominjući imena protukandidata, da je s 90 glasova većine pobijedio Nikola Crnković.³³

Nakon raskola u Stranci prava 1895. godine dio svećenika podržavao je Josipa Franka i Čistu stranku prava, dok su se ostali, a među njima i Hegedić, pridružili skupini pravaša oko lista *Hrvatska domovina*, zbog čega su prozvani »domovinaši«,³⁴ iako je službeni naziv te skupine ostao Stranka prava. Samo nekoliko mjeseci nakon raskola, 13. travnja 1896. godine, u Karlovcu je osnovan Klub stranke prava za grad i kotar Karlovac, a predsjednik Kluba postao je Alojzije Hegedić.³⁵ Na izborima za Sabor 1897. godine »Udružena opozicija«, odnosno koalicija Neodvisne narodne stranke i Stranke prava, tj. »domovinaša«, kandidirala je desetoricu svećenika među kojima je bio i Hegedić. S druge strane, od sedamnaest kandidata Čiste stranke prava, sedmorica su bili svećenici.³⁶ Karlovačko

²⁸ J. TURKALJ, *Pravaški pokret 1878.–1887.*, str. 281, 412, 434.

²⁹ M. GROSS, *Izvorno pravaštvo*, str. 748.

³⁰ »Hrvatska«, 21.5.1892./117. Prema *Zakonu o preinaci nekih ustanovah zakona od 15. srpnja 1881. ob izbornom redu za sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* od 29. rujna 1888. godine u izborni kotar s biralištem u Kloštru ulazile su upravne općine Ferdinandovac, Đurđevac, Kloštar i Pitomača.

³¹ »Narodne novine«, 20. 5. 1892./116.

³² »Narodne novine«, 25. 5. 1892./120.

³³ »Narodne novine«, 31. 5. 1892./124.

³⁴ *Hrvatska domovina* bila je glasilo struje pravaša oko Frana Folnegovića nakon raskola Stranke prava 1895. godine na Stranku prava predvođenu Franom Folnegovićem i Čistu stranku prava predvođenu Josipom Frankom.

³⁵ Marija VRBETIĆ – Agneza SZABO, *Karlovac na razmeđu stoljeća 1880.–1914.*, Karlovac, 1989., 65.

³⁶ Ana BIOČIĆ – Jasna TURKALJ – Anamarija ŽUNABOVIĆ JURJIČIĆ, »Prilog političkom djelovanju svećenika pravaša. Juraj Žerjavić zastupnik u Hrvatskom saboru (1897.–1902.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, god. 36, Zagreb, 2018., str. 187; Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, Zagreb, 2001., str. 78–79.

Svjetlo javlja početkom svibnja da se Alojzije Hegedić kandidira u izbornom kotaru s biralištem u Kloštru.³⁷ Izbori su održani 19. svibnja 1897., a Hegedić je uvjerljivo pobijedio odjelnog predstojnika Kraljevske zemaljske vlade Otona pl. Krajčovića.³⁸

3. Saborsko djelovanje Alojzija Hegedića

Hegedić je za saborskog zastupnika verificiran 2. kolovoza 1897. godine, a idući dan izabran je u stalni saborski Odbor za bogoštovlje i nastavu.³⁹ U svom saborskom mandatu, koji je službeno trajao do 1901. godine, Hegedić je održao četiri zapažena govora te je podnio sedam interpelacija uz nekoliko javljanja na osobnu primjedbu zbog verbalnih sukoba s velikim županom zagrebačkim S. Kovačevićem i zastupnikom Stevanom Vasinom Popovićem. Nakon 15. veljače 1899. godine više ne sudjeluje aktivno u saborskim raspravama, vjerojatno zbog bolesti. Hegedić nije javno iznosio o kakvoj bolesti je riječ, ali ju je nerijetko spominjao u svojim istupima. Zbog bolesti je četiri puta tražio dopuste – 19. siječnja 1898., 21. siječnja 1899., 9. veljače 1900. i 23. studenoga 1900. – koji su trajali od dva do pet tjedana.⁴⁰

Prvi govor Hegedić je održao 14. kolovoza 1897. godine tijekom rasprave o izvješću Odbora za verifikaciju i imunitet o izbornim prosvjedima, tj. o »pripornim« izborima, a naglasak je stavio na izbore u izbornom kotaru s biralištem u Vrbovskom te na »neke važne pojave« koje je primijetio »u ovoj visokoj kući« od početka zasjedanja Sabora u novom sazivu. U vrbovskom izbornom kotaru kandidat Narodne stranke bio je Nikola Tomašić, dok je kandidat Udružene opozicije bio svećenik i neodvišnjak Franjo Rancinger. Pobjedu je odnio kandidat opozicije, a Odbor za verifikaciju, u kojem su većinu činili zastupnici vladajućih, proglasio je izbor »pripornim«. Kao temelj za takvu odluku isticali su sukob mještana naselja Severin u općini Bosiljevo s ophodnjom u kojem su ozlijeđene dvije žene, a koji se dogodio dan prije izbora za Sabor.⁴¹ U svom govoru Hegedić je isticao da ne postoji nijedan razlog za ponavljanje izbora u izbornom kotaru s biralištem u Vrbovskom. Pozivajući se na saborski poslovnik, ističe da je, kako bi se donijela odluka o ponavljanju izbora, potrebno dokazati kako se je »izborni čin obavio protuzakonito, nasilno« i da tamo »nije bila očitovana volja hrvatskog naroda, nego da se pokazao falsificiran izborni rezultat«. Štoviše, smatra Hegedić, cijeli je postupak proveden protivno poslovniku Sabora jer je istraga provedena od strane oblasnih činovnika, a ne kako nalaže § 6. poslovnika »putem rekvizicije zemaljske vlade ili neposredno izaslanjem« članova Sabora.⁴²

³⁷ »Svjetlo«, 9. 5. 1897./19.

³⁸ »Svjetlo«, 23. 5. 1897./21.

³⁹ *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1897., sv. I., dio I., str. 40.

⁴⁰ *Stenografski zapisnici*, 1898., sv. II., dio I., str. 121; *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1899., sv. III., dio I., str. 362; *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1900., sv. IV., dio I., str. 562. i *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1900., sv. IV., dio II., str. 1103.

⁴¹ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 205; Stjepan MATKOVIĆ, »Izbori za Hrvatski sabor 1897. godine: afirmacija Khuenove autokracije«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 2, br. 3, str. 481, 487.

⁴² *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 206.

Nakon toga Hegedić prelazi na samu srž prosvjeda protiv Rancigerova izbora, odnosno na sukob mještana i žandara na području općine Severin kraj Bosiljeva. Ističe da je nezadovoljstvo osiromašenog naroda bilo, između ostalog, izazvano falsificiranjem izbornih lista na području Komorskih Moravica te pokušajem vlasti da »svim silama« osigura pobjedu režimskog kandidata Nikole Tomašića. Krivi su, osim toga, ističe Hegedić, i tamošnji svećenici »koji nisu ništa radili, kad su vidjeli pogibelj s prozora«. Ipak, nezadovoljstvo naroda i sukobi, prema Hegediću, nisu mogli negativno utjecati na izbor vladinog kandidata jer žandari nisu pucali na Tomašićeve pristaše, nego na »naše ljude«. S obzirom na to, ističe kloštarski zastupnik, izbornici opozicije su »mogli biti u strahu i bojati se« nakon što su vidjeli »da se već dan prije strijeljalo na žene i djecu«. ⁴³ Usprkos tomu što se navedeni događaj mogao nepovoljno odraziti na Rancigerov izbor, Hegedić je zadovoljan što se većina koja je izašla na izbore zahvaljujući »probudjenoj svijesti hrvatskoj« nije pokolebala u namjeri da glasuju protiv kandidata vladajućih. ⁴⁴ Osim toga, kao dokaz da izbornici vladajućih nisu bili prestrašeni sukobom u Bosiljevu, Hegedić navodi da je za Tomašića glasovalo preko dvjesto izbornika te zaključuje da ni onih trinaest koji su uložili prosvjed nisu imali razloga za strah, nego su »po napatku kotarske oblasti dali očitovanje, da su iz straha kod kuće ostali« ⁴⁵. U prosvjedu se također navodi kako se u Bosiljevu okupilo preko dvjesto ljudi te da je ta masa utjecala na izbornike kod glasovanja. Pita se Hegedić kako je onda moguće da se preko dvjesto ljudi nije bojalo glasovati za Tomašića? Vladajući uvijek mogu, kaže Hegedić, »iz svoje rezerve uzeti jednog učitelja ili bilježnika« koji će tvrditi da je pod prisilom glasovao za kandidata opozicije. S druge strane, ne može se načuditi nedosljednosti autora protesta koji ističu kako se dvanaest žandara bojalo 2000 ljudi okupljenih na biralištu, a samo dan ranije su tri žandara pucala na više tisuća ljudi u Bosiljevu. ⁴⁶ Nakon što je Hegedić izjavio da vladajuća većina svojom odlukom o poništavanju izbora »pljuju na volju naroda«, počeo je verbalni sukob s predsjedavajućim, koji je nakon nekoliko upozorenja prijetio Hegediću da će mu oduzeti riječ jer ne poštuje odluke Sabora. U raspravi je Hegedić istaknuo da vladajući nisu tražili poništavanja izbora s biralištem u Jaski gdje je izabran grof Stjepan Erdödy, iako je kandidatu opozicije odbijeno devet glasova i pridodano protukandidatu. ⁴⁷ Nastavio je Hegedić s optužbama na račun zastupnika većine navodeći da ih tijekom rasprave o prijepornim izborima uopće nema u sabornici i da uopće ne slušaju argumente opozicije, a kad bude glasovanje, svi će se pojaviti i glasovati po napatku. ⁴⁸ Osvrnuo se potom i na »još jednu osobitu pojavu« u sabornici, a to je napad na svećenstvo, napose na katoličko svećenstvo. ⁴⁹ Svećenici su, prema Hegediću, izabrali različiti smjer svog političkog djelovanja. Dio svećenstva, koje Hegedić naziva »patriotičnim«, pomagalo je kandidatima opozicije zbog čega su vladajući preko *Narodnih novina* pisali da je svećenstvo »sva moguća sredstva upotriebilo i fanatiziralo narod, da se opoziciji otvore vrata u sabornici«. Navodi da je moguće kako je pojedini

⁴³ *Isto*, str. 207.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ *Isto*, str. 207–208.

⁴⁷ *Isto*, str. 208–209.

⁴⁸ *Isto*, str. 209–210.

⁴⁹ *Isto*, str. 210.

svećenik »gdješto predaleko išao u agitaciju«, no ističe da su svi napadi na svećenike u novinama isključivo usmjereni protiv »patriotičnom svećenstvu«, odnosno »opozicionalnom svećenstvu u obće«. Odbacujući te optužbe kao neutemeljene, Hegedić pita »zašto svećenik ne bi smio svoju domovinu ljubiti, biti patriotom«?⁵⁰ Svećenik slijedeći primjer Isusa Krista, koji je reagirao na nepravde koje su činjene narodu, ne smije »stojati niem kao kamen« jer on onda nije »otac svoga naroda, nego najamnik«. Svećenik najbolje poznaje nevolje i bijedu naroda i zbog toga je njegova dužnost da se založi za narod tim veća, zaključuje Hegedić i sa žalošću zaključuje da ima velik broj svećenika koji »niemo gledaju nevolje naroda« i svoje povjerenje poklanjaju ljudima »koji su javno poricali božanstvo Isusa Krista« te su protiv volje naroda izabrani za saborske zastupnike.⁵¹ Iako opomenut od predsjednika Sabora, Hegedić je nastavio s kritikom svećenstva, naglašavajući da svećenstvo mora biti spremno stradati sa »stradajućim narodom i sa umirućim umirati«, a dok to tako ne bude, ne može se reći da svećenstvo izvršava svoju patriotsku dužnost.⁵² Napadima na svećenike bliske opoziciji Hegedić se bavio i u obrazloženju svoje interpelacije o neimenovanju Matije Lovadenića župnikom u Prilišću, koju je iznio na sjednici 13. prosinca 1897. godine. Optužujući bana Khuena za pritisak na Crkvu, Hegedić ističe da »gosp. grof Hederváry, glavar ove zemlje, svojom rukom nastoji, da iz srca hrvatskog episkopata ovu zlatnu rečenicu: *salus animarum suprema lex*⁵³ iztrgne«, a s ciljem da mu nametne »svoju *suprema lex*: širenje mađarske državne ideja«. U nastavku Hegedić napominje da su svi veliki župani, svi kotarski predstojnici, načelnici, brojni panduri, predstavnici Srba u Hrvatskoj i sveučilišni profesori u službi širenja mađarske državne misli te da bi Khuen htio da istu službu dobiju i biskupi i svećenici. Naglašava da je u ranijem razdoblju bilo slučajeva u kojem su biskupi bili bliski banu⁵⁴ te da se »iz Markovog trga izdavao nalog, da se premjesti kapelan, koji se je usudio glasovati proti kandidatu narodne stranke«, no s veseljem konstatira da više nije tako i da se velik broj hrvatskih biskupa odupire takvim nastojanjima.⁵⁶ Hegedić nastavlja s optužbama na račun bana te navodi da se Khuen obratio izravno nižem svećenstvu nakon što je vidio da ne može utjecati na biskupe. Prema Hegedićevim riječima, ban je nudio kapelanima da postanu župnici, a župnicima bolje župe ako pristupe vladinoj stranci. »Crkvena beneficija ne smiju služiti za nagrađivanje političkih zasluga, a naročito ne za nagrađivanje pristaša one stranke, koja je kriva svemu zlu, što u hrvatskom narodu postoji«, zaključuje Hegedić.⁵⁷ Sasvim očekivano, brojne su bile reakcije na Hegedićev napad na bana Khuena. Predsjedavajući ga je više puta opomenuo da govori o djelima bana, a ne o intencijama, ali mu je ipak dopuštao da nastavi s govorom. Dok je ljeвица uzvicima podržavala govor, s desnice su dobacivani

⁵⁰ *Isto.*

⁵¹ *Isto*, str. 210–211.

⁵² *Isto*, str. 211.

⁵³ U prijevodu »spas duša zakon je iznad svih«.

⁵⁴ *Stenografski zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1897., sv. I., dio II., str. 58.

⁵⁵ Do 1891. godine zagrebački nadbiskup je bio Josip Mihalović, a novi nadbiskup Juraj Posilović na mjesto je došao tek 1894. godine. Mihalović je bio poznat kao nadbiskup koji je bio bliži Khuenovu režimu nego što je bio Posilović.

⁵⁶ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 59.

⁵⁷ *Isto*, str. 59.

negativni komentari.⁵⁸ Bez pridavanja prevelike pažnje dobacivanjima iz redova vladajućih, Hegedić je nastavio s izlaganjem, prelazeći na povod svojoj interpelaciji – slučaj svećenika Mate (Matije) Lovadenića iz župe Prilišće.⁵⁹ Više od tri godine Lovadenić je bio upravitelj male i siromašne župe u Prilišću, a kada se javila potreba za konačnim izborom novog župnika, kaže Hegedić, Lovadenić je imao sve potrebne kvalifikacije za tu poziciju. U tri godine koliko je upravljao župom obnovio je crkvu, uredio orgulje, dao je oslikati crkvu te obnovio prozore. Uz to, dobio je preporuku nadbiskupa da upravo on treba postati novi župnik. Unatoč tomu, taj »uzoran i zaslužan« svećenik ne može postati župnikom u Prilišću, ističe Hegedić, optužujući za to politiku bana Khuena. Prema riječima dubovačkog župnika, Lovadenić je sudjelovao kao izbornik na izborima za Sabor u karlovačkom izbornom kotaru te je kao deklarirani pravaš glasovao je za dugogodišnjeg zastupnika u Saboru Ivana Banjavčića, baš onako kako mu je »nalagala hrvatska sviest i svećenička savjest«.⁶⁰ Hegedić ponovno optužuje bana Khuena da se vodi političkim motivima, a ne gledištem Crkve, koja želi »da se samo vriednim svećenikom podieljuje crkvena beneficija«⁶¹. Pojašnjavajući svoje optužbe, navodi kako ban prvo pita za koga je svećenik glasovao, a zatim se konzultira s velikim županom i kotarskim predstojnikom. Na tu konstataciju reagirao je upadicom veliki župan Kovačević, navodeći kako crkveno pravo određuje da se ban konzultira s velikim županom i kotarskim predstojnikom. Na to mu Hegedić odgovara da se ban treba najprije savjetovati s biskupom i uvažiti njegovo mišljenje.⁶² Za Hegedića nema dvojbe da je jedina Lovadenićeva krivica što je pristaša Stranke prava i što je glasovao za Banjavčića, no on želi javno »čuti iz usta samoga glavara zemlje« da je to razlog Lovadenićeva neimenovanja župnikom u Prilišću i stoga podnosi interpelaciju.⁶³

Cijeli niz kritika uputio je Hegedić i na račun postupaka lokalnih činovnika s prostora izbornog kotara s biralištem u Kloštru gdje je izabran, ali i u susjednim izbornim kotarevima s biralištem u Koprivnici i Novigradu gdje su, na prijedlog verifikacijskog odbora, poništeni izbori opozicijskih kandidata Ivana Ružića i Frana Vrbanića. U govoru, ali i u čak pet interpelacija, Hegedić navodi pritiske lokalnih činovnika na izbornike. U više navrata oštro je kritizirao postupke kotarskog predstojnika u Đurđevcu Milana Brezinščaka, za kojeg u svom prvom saborskom govoru ističe da mu je branio kretanje po izbornom kotaru nekoliko dana prije izbora jer je Hegedić navodno kriv za »sveobću uzrujanost u kotaru«, a posebno među »prostim pukom«, iako je prema tvrdnji Hegedića do »uzrujanosti« došlo dva dana prije nego je on održao svoj prvi govor. Osim na Hegedića, pritisak je izvršen i

⁵⁸ Desnicu su predstavljali vladajući bliski banu Khuenu, dok su na ljevici bili predstavnici oporbe.

⁵⁹ Prilišće je naselje uz rijeku Kupu koje se sastoji od triju sela – Donje Prilišće, Srednje Prilišće i Gornje Prilišće – na povijesnoj cesti Lujizijani. Danas pripada općini Netretić. Župa Prilišće osnovana je 1876. godine. »Prilišće«, *Prilišće.hr*, dostupno online URL: <http://www.prilisce.hr/> (zadnje posjećeno 16. prosinca 2020.). Mate Lovadenić bio je Hegedićev kapelan na Dubovcu prije nego što je poslan u Prilišće. *Matica umrlih svećenika Zagrebačke nadbiskupije II.*, 1912.–1977., str. 98.

⁶⁰ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 60.

⁶¹ *Isto*, str. 61.

⁶² *Isto*. Lovadenić je na kraju imenovan za župnika tek 1900. godine. Na toj poziciji zadržao se samo godinu dana kada postaje župnik u Kutini. Stjepan RAZUM, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije. Professiones fidei et iuramenta parochorum ecclesiae Zagrebiensis: 1648.–1997.*, Zagreb, 2010., str. 395, 397.

⁶³ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 61.

na njegove izbornike koji su, kako on tvrdi, zatvarani samo zato što su bili njegovi izbornici.⁶⁴ U svojim interpelacijama koje je podnio 19. kolovoza, 13. prosinca i 15. prosinca 1897. godine Hegedić je govorio o brojnim i raznovrsnim oblicima pritiska na izbornike prije izbora, ali i osvetama (globe i zatvaranja) kojima su bili izloženi oni koji su glasovali protiv vladina kandidata, a koje je Brezinščak zajedno sa svojim suradnicima vršio nad izbornicima kloštarskog izbornog kotara u vrijeme saborskih izbora te nad izbornicima u Đurđevcu u vrijeme izbora za općinsko vijeće u Đurđevcu.⁶⁵ Pojedinci poput Josipa Šerbedjije, pisara u općini Sesvete, čijem je slučaju posvetio i interpelaciju 15. prosinca 1897., dobili su veći prostor u Hegedićevim izlaganjima. Prema Hegedićevim tvrdnjama, Šerbedjija je dobio otkaz jer je njegov otac Đuro na izborima glasovao za Hegedića, a ne za vladinog kandidata. Brezinščak je tri dana prije izbora, prema Hegedićevim riječima, poručio Josipu Šerbedjiji da njegov otac mora glasovati za Krajčovića, a nakon što Đuro Šerbedjija nije glasovao za Krajčovića, njegov je sin otpušten iz službe. Đuro Šerbedjija odlučio je otići do kotarskog predstojnika da ga zamoli da vrati njegova sina Josipa na posao. Prema Hegedićevim riječima, Brezinščak mu je rekao »da ne će njegov sin ovdje nikada dobiti službe u cijelom njegovu kotaru, dok on bude ondje« i da »ako hoće službe, neka njegova sina g. Hegedić uzme za svog kapelana«.⁶⁶ Umjesto da kazni Brezinščaka, Vlada ga je samo pozvala na odgovornost. U Brezinščakovu obranu stali su navodni svjedoci događaja Ivan Nepomuk pl. Ožegović⁶⁷ i Ivan Rep tekstem u *Narodnim novinama* u rujnu 1897. godine. Spomenuli su i slučaj Šerbedjija, tvrdeći da je Brezinščak odobrio njegov otpust jer je »dječaku manjkalo nešto uredovnog drobiša, koji je doduše naknadio, ali u službi ostat nije smio«⁶⁸. Kao dokaz da Brezinščak i njegovi svjedoci ne govore istinu, Hegedić citira načelnika općine Sesvete Boltu Kožarića, koji za Šerbedjiju kaže da je »pošten i povjerljiv pisar« i da ga preporuča za svaku službu. Na kraju Hegedić zaključuje da netko mora govoriti neistinu – načelnik Kožarić ili kotarski predstojnik Brezinščak.⁶⁹ O nepravilnostima na ponovljenim izborima u Koprivnici u prosincu 1897. godine Hegedić je govorio u obrazloženju interpelacija, koje je iznio 21. i 26. veljače 1898. godine. Hegedić je navodio nove brojne pritiske lokalnih činovnika, a ovaj put u režiji kotarskog predstojnika u Koprivnici Vladoje Šmita i upravitelja općine Sokolovac Gjure Krkača. Navedeni dvojac Hegedić je optužio da su velik broj izbornika bliskih opoziciji kažnjavali velikim globama pred izbore, nudeći im oprost globe ako glasuju za kandidata vladajućih Ljudevita Švarca. Navodi Hegedić da je pojedincima koji su glasovali za kandidata vladajućih globa doista i oproštena, dok ostali kažnjeni izbornici koji su glasovali protivno

⁶⁴ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 212–214.

⁶⁵ *Isto*, str. 374–379; *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 61; *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 138–141. Interpelacija koja je podnesena 13. prosinca 1897. odnosila se na nepravilnosti vezane za održavanje izbora za općinsko vijeće u Đurđevcu, a kao glavnog krivca Hegedić je ponovno naveo Brezinščaka.

⁶⁶ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 139. Slučaj pisara Šerbedjije Hegedić spomenuo je u svojoj prvoj interpelaciji 19. kolovoza 1897. *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 375.

⁶⁷ Riječ je o istoj osobi koju je Hegedić u svojoj interpelaciji spominjao kao »pristava« Ožegovića koji je zajedno s Brezinščakom optuživao pisara Šerbedjiju da je »novce pokrao«. *Narodne novine*, 13. 9. 1897./208.; *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 140.

⁶⁸ »Narodne novine«, 13. 9. 1897./208.

⁶⁹ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 139–140.

naredbi lokalnih činovnika nisu bili oslobođeni plaćanja. Drugi oblik pritiska na izbornike koji nisu htjeli glasovati za kandidata vladajućih bilo je slanje u pritvor, koji bi trajao od jednog do osam dana, a izbornici bi bili pušteni na dan izbora nakon zatvaranja birališta ili dan nakon izbora.⁷⁰ U nastavku govora Hegedić je napao i svog dugogodišnjeg političkog protivnika velikog župana Kovačevića. Navodi da se na dan izbora 20. svibnja 1897. uputio prema Jaski, ali zbog privatnih razloga jer je išao po »zelene mladice« za svoj vinograd. Na putu na državnoj cesti u Draganiću zaustavio ga je kotarski pristav Muha, koji mu je rekao da prije 12 sati ne smije ići u Jasku. Iako je Hegedić nevoljko poslušao, došla je nova naredba prema kojoj se morao odmah vratiti u Karlovac, a dobio je i prijetnju da će ako dođe u Jasku, »bilo željeznicom bilo kolima«, biti zatvoren. Za cijelu situaciju optužio je Kovačevića, koji mu je odmah dobio da ne govori istinu te kako je taj dan viđen u Jaski. Nakon kraće rasprave, Hegedić je završio govor, istaknuvši kako je dokazano da su sa strane vladajućih »učinjena mnoga bezzakonja«, ali unatoč tomu izbacuje se iz Sabora pojedine zastupnike »koji su s voljom naroda ovamo došli«.⁷¹

Nakon završetka rasprave o prijepornim izborima uslijedila je 24. kolovoza 1897. godine rasprava o saborskoj adresi, koju su izradili članovi saborskog odbora za adresu, ali bez sudjelovanja dvojice zastupnika Udružene opozicije.⁷² Na nacrt adrese saborskog odbora Udružena opozicija poslala je protuprijedlog adrese, koji je potpisao i Hegedić uz još osamnaest zastupnika. Opozicijski političari iskazuju »nepokoleblivu vjernost i privrženost« vladaru, ali navode da moraju prikazati »istinsku sliku pretužne sadašnjosti« u kojoj se pod okriljem ustavnosti događa »bezpravlje«. Nagodbu kritiziraju navodeći da je zbog nje većina naroda bez prava glasa, »ruši se državna individualnost hrvatske kraljevine, uvlači magjarski jezik u urede i škole« i sprečava ekonomski razvoj. Ističe se kako ne postoji samostalnost sudstva i da Sabor nije izabran voljom naroda, nego raznoraznim pritiscima vladajućih na izbornike. Opozicijski zastupnici smatraju da Hrvatska ima povijesno pravo na svoju samostalnost, ali i cjelokupnost teritorija u koji uključuju Rijeku, Dalmaciju, Međimurje, Istru te Bosnu i Hercegovinu. Osuđujući »po ljudsko društvo pogubno bezvjerje«, koje je sve prisutnije u društvu, potpisnici adrese ističu da će se brinuti da se mladež odgaja »u pravom kršćanskom i domoljubnom duhu«, a kao najvažniju instituciju u tom nastojanju vide sveučilište. Navode da će se brinuti o onom dijelu naroda koji pripada »srbskoj patrijaršiji« kako bi im se osiguralo pravo na narodno-crkvenu autonomiju. Također naglašavaju važnost gospodarstva te posebno ističu pojedine grane poput poljodjelstva i obrta, ali i domaće trgovine, koja ima problema zbog razvoja ugarskih željeznica, te napominju da ugarska željeznica i razvoj parobrodarstva negativno utječu na razvoj Hrvatskog primorja. S obzirom na to da se zalažu za financijsku samostalnost Hrvatske, potpisnici adrese Udružene opozicije najavljuju da neće podržati obnovu financijske nagodbe.⁷³ Svoj govor u sklopu rasprave o adresi Hegedić je održao 30. kolovoza 1897.

⁷⁰ *Stenografički zapisnici*, 1898., sv. II., dio I., str. 752–761; *Stenografički zapisnici*, 1898., sv. II., dio I., str. 865–873.

⁷¹ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 215–217.

⁷² A. BIOČIĆ – J. TURKALJ – A. ŽUNABOVIĆ JURIČIĆ, »Prilog političkom djelovanju svećenika pravaša. Juraj Žerjavić zastupnik u Hrvatskom saboru (1897.–1902.)«, str. 197.

⁷³ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 503–506; Nacrt adrese Udružene opozicije priložen je i na kraju navedene publikacije kao Prilog 4. stenografičkog zapisnika Sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dal-

godine, sadržajno prateći protuprijedlog nacarta adrese koju je iznijela opozicija. Nakon što je na početku govora pojasnio neke svoje riječi iz prošlog govora koji su mu naknadno vladajući spočitavali, Hegedić je počeo govor o samoj adresi. Naveo je da je nacrt adrese vladajućih dokaz kako se »naš hrvatski kralj« ne izvještava dobro o stanju u Hrvatskoj. Hegedić ističe da danas uspostavljeni sustav kojem je Nagodba temelj vodi »na propast hrvatskog naroda« te je »naperen protiv hrvatskom narodu«, a uspostavljen je bez volje naroda. Kritizirajući financijske odnose između Hrvatske i Ugarske, napominje da »krvavo i teško zasluženi novac naroda ne ostaje u našoj domovini«. Nagodba je, kaže Hegedić, u suprotnosti s hrvatskim državnim pravom, odnosno s pravom Hrvatske na samostalnost. Ističe da je Hrvatski sabor samostalno kroz povijest odlučivao o tome tko će biti njegov kralj, a kao primjere navodi Cetingradski sabor 1527. na kojem su Habsburgovci prvi put izabrani za hrvatske vladare te pragmatičku sankciju iz 1712. godine, koju je samostalno donio Hrvatski sabor i prije Ugarskog sabora, a kojom je u konačnici potvrđena Marija Terezija kao hrvatska vladarica.⁷⁴ Pozivajući se na hrvatsko državno pravo, Hegedić navodi da adresu saborskog odbora ne može prihvatiti jer ona u sebi ne sadrži »legitimne želje hrvatskog naroda« za teritorijalnim jedinstvom hrvatskih zemalja, iako je to, po njegovu sudu, u interesu Beča i Pešte. Mađarima bi, razlaže kloštarski zastupnik, bilo u interesu spajanje željeznicom s Dalmacijom, koja bi bila dio jedinstvene Hrvatske. Pri kraju govora Hegedić je pojasnio odnose pravaša s neodvišnjacima, koji su u prošlosti podržavali Nagodbu. Uspoređujući ih sa svetim Pavlom, ističe kako je moguće promijeniti mišljenje i kako u današnjim »obzorašima«, kako ih se nazivalo po njihovu političkom glasilu, ne vidi nekadašnje podupiratelje Nagodbe.⁷⁵

Hegedić je sudjelovao i u raspravi o produljenju valjanosti zakona o proračunu za 1897. godinu do 1. travnja 1898., odnosno o zakonskoj osnovi o indemitetu.⁷⁶ Hegedić se u raspravu uključio 21. prosinca 1897. godine. Govor je iskoristio za novu kritiku režima Khuena-Héderváryja i po Hegedićevu sudu nepravednog sustava u koji je Hrvatska involvirana Nagodbom. Ističe da će većina glasovati za prijedlog Khuenove vlade o indemitetu, iako se »još puši krv nedužnih žrtava palih u Sjeničaku, Bošnjacih, Bosiljevu, Ivanić-Kloštru« za koje odgovornima smatra Khuena i njegovu poslušnu većinu u kojoj hrvatski narod »ne nalazi zastupnika svojih interesa, svojih osjećaja, svojih legitimnih aspiracija«⁷⁷. Hegedić smatra da zastupnici Stranke prava ne mogu podržavati prijedloge nijedne nagodbene vlade, a pogotovo ne vlade bana Khuena, koji provodi mađarske interese u Hrvatskoj više nego ijedan drugi ban. Khuen, kaže Hegedić, želi da se Hrvati

macije g. 1897. Više o cijeloj raspravi oko adrese i protuprijedlogu adrese vidi u: A. BIOČIĆ – J. TURKALJ – A. ŽUNABOVIĆ JURIČIĆ, »Prilog političkom djelovanju svećenika pravaša. Juraj Žerjavić zastupnik u Hrvatskom saboru (1897.–1902.)«, str. 197–199.

⁷⁴ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 679–684.

⁷⁵ *Isto*, str. 685–687.

⁷⁶ U Saboru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije krajem 19. i početkom 20. stoljeća »zakonima o indemitetu davano je vremenski ograničeno odobrenje Zemaljskoj vladi za proračunsko poslovanje u slučaju kada vlada ne bi na vrijeme predložila zemaljski proračun«. Razlozi su bili različiti, a uglavnom bi se donosili »nakon isteka valjanosti dotadašnje i prije stupanja na snagu nove financijske nagodbe ili kada u Ugarskome saboru ne bi bio donesen državni proračun, pa nije bilo moguće ni predlaganje zemaljskoga proračuna«. »Indemitet«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27287> (zadnje posjećeno 13. ožujka 2021.).

⁷⁷ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 268.

predaju Mađarima, stave na »dispoziciju svoju krv, svoj novac, sve što imadu« te da Mađari u Hrvatskoj mogu postavljati svoje zastave, upotrebljavati svoj jezik i imena.⁷⁸ Prema Nagodbi, smatra Hegedić, Hrvati su predani na upravljanje Ugarskom saboru, Mađari imaju u svojim rukama hrvatsko gospodarstvo i resurse te slobodu za provođenje mađarizacije preko škola i raznih dopisa na mađarskom jeziku koji stižu Hrvatskom saboru. Kloštarski zastupnik poručuje banu Khuenu da on može provoditi protuhrvatsku politiku jer ima većinu te da može, ako želi, imati i još veći broj zastupnika u Saboru korištenjem dodatnih pritisaka i raznih manipulacija na izborima, ali to i dalje neće značiti da uz njega stoji hrvatski narod. Hegedić ipak vjeruje da mađarska državna misao neće nadvladati hrvatsko državno pravo jer »narod hrvatski neće više da gleda niti u Beč niti u Peštu«, nego »hoće da živi sam svojim vlastitim životom i da uredjuje svoje poslove samo sa zakonitim kraljem«. ⁷⁹ Hegedić ističe želju hrvatskog naroda da se svi njegovi dijelovi »prevarom i izdajstvom« rastrgani ponovno ujedine u »jedinствeno državno tielo« te optužuje bana Khuena da je premalo učinio u obrani Hrvata u Istri i Dalmaciji od Talijana, a posebno ističe kako nije pomagao Društvu sv. Ćirila i Metoda u Istri.⁸⁰ Isto tako nije pomogao ni Hrvatima u Bosni i Hercegovini te nije branio pravo Hrvatske na Rijeku,⁸¹ »koja nam pripada i po Bogu i po pravu«⁸². Nakon ponovne kritike velikog župana Kovačevića i uloge vladajućih u izboru Ivana Vuksana za zastupnika iz izbornog kotara s biralištem u Pisarovini gdje ih je Hegedić optužio da su agitirali za Vuksana govoreći izbornicima da je želja i volja kralja da se njega izabere, kloštarski zastupnik se na kraju izlaganja osvrnuo i na ulogu činovnika u očuvanju sustava uspostavljenog od strane saborske većine.⁸³ Naziva ih »najvećim siromasima naše zemlje« jer moraju »proti svom vlastitom osvjedočenju« glasovati za kandidata vladajućih. Činovnike žali više od ostatka izbornika jer su obrazovaniji i poznaju hrvatsku povijest i hrvatsko državno pravo, a svejedno ne mogu glasovati kako bi željeli. I ne samo to, kaže Hegedić, nego moraju i »korumpirati izborne listine« te tako dodatno utjecati na ishod izbora.⁸⁴ Iako opominjan od predsjedavajućeg, Hegedić je nastavio s napadima na činovnike navodeći da oni, iako ljube svoju domovinu, zbog svojih su postupaka u sukobu s narodom koji osjeća nepravdu »kad mu se uzimlje njegovo izborno pravo«. Na kraju govora zaključuje kako bi i činovnici, »kad bi jim se dalo govoriti«, savjetovali da se »indemnitet odkloni«. ⁸⁵

⁷⁸ *Isto*, str. 269.

⁷⁹ *Isto*, str. 270.

⁸⁰ Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru, hrvatska kulturno-prosvjetna udruga za podizanje i uzdržavanje hrvatskih škola u Istri. Osnovana je 1893. godine u Puli kao protuteža djelovanju talijanskih društava u Istri. »Družba Sv. Ćirila i Metoda«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16343> (zadnje posjećeno 16. prosinca 2020.).

⁸¹ *Corpus separatum*, naziv za državnopravni položaj Rijeke prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz 1868. Prema hrvatskom tekstu paragrafu 66. Nagodbe, pitanje Rijeke ostalo je neriješeno. Neuspjeh hrvatsko-ugarskih pregovora rezultirao je 1870. godine u provizoriju, po kojem je do rješenja Rijekom imala upravljati ugarska ili zajednička vlada. Provizorij je potrajao do sloma Austro-Ugarske Monarhije. »Corpus separatum«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12523> (zadnje posjećeno 16. prosinca 2020.).

⁸² *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 271.

⁸³ *Isto*, str. 272–273. U međuvremenu je govorio i o gospodarskim temama, ali o njima će više riječi biti kasnije.

⁸⁴ *Isto*, str. 279–280.

⁸⁵ *Isto*, str. 280–281.

U Saboru su se nakon 1868. godine posebno žustre rasprave vodile o Nagodbom utvrđenom financijskom položaju Banske Hrvatske. Financijski dio Hrvatsko-ugarske nagodbe bio je sadržan u §§ 11-30, s tim da se nova financijska nagodba trebala sklapati svakih deset godina. Do prve revizije došlo je već 1873., druga je bila sklopljena 1880. godine, a u vrijeme početka zasjedanja Sabora u novom sazivu 1897. godine na snazi je bila financijska nagodba sklopljena 1889., koja je trebala važiti do 21. prosinca 1897. godine. Budući da je postupak obnavljanja, odnosno sklapanja financijske nagodbe bio vrlo složen, pa i dugotrajan, u prosincu 1897. godine u Saboru je održana rasprava te je usvojena zakonska osnova kojom se važenje financijske nagodbe iz 1889. produžuje do 31. prosinca 1898. godine.⁸⁶ Sljedeće godine na dnevnom redu ponovno se našla osnova zakona o produljenju valjanosti financijske nagodbe za daljnju godinu dana, tj. za razdoblje od 1. siječnja do kraja prosinca 1899. godine. U raspravu se uključio i Hegedić. U svom zadnjem saborskom govoru, koji je održao 16. prosinca 1898. godine, odmah na početku ističe da bi zbog svoje bolesti trebao mirovati, ali ga prijedlog zakona tjera da se uključi u raspravu. Iako je svjestan da njegov govor neće promijeniti mišljenje većine, smatra da mora ispuniti svoju zastupničku dužnost i govoriti »u ime teško prokušanog hrvatskog naroda«. Hegedić će ponoviti već ranije izrečene stavove, naglašavajući da je »hrvatskom narodu prirodjeno osjećanje za potpunom samostalnošću i neodvisnošću«⁸⁷. Financijsku nagodbu smatra negacijom težnji hrvatskog naroda te navodi kako je to način kako se danas vlada Hrvatskom uz podršku bana Khuena.⁸⁸ Upravo zbog toga nijedan član Stranke prava ne može podržati osnovu zakona koja traži njezino dodatno produljenje. Nasuprot sadašnjem dualističkom sustavu koji je »uveden na štetu Slavena« kao alternativu Hegedić, koji uočava da se dualistički sustav nalazi u krizi, predlaže preuređenje Austro-Ugarske Monarhije. Većini koja zagovara usvajanje osnove zakona poručuje da glasovanjem za produljenje financijske nagodbe iz 1889. godine želi »vlastitom rukom jošte pričvrstiti lance, kojima se sputava naša sloboda« te da ako prihvate produženje »nagodbenog provizorija« mogu u Pešti tražiti zemlju za ukop svojih kostiju jer »Hrvatska zemlja, ta sveta gruda, koja je zalivena krvlju tolikih mučenika hrvatske slobode i hrvatske samostalnosti, ova sveta zemlja, primajući na počinak vaše kosti, morala bi se od užasa stresti u svojoj utrobi, da ih kao kosti nezahvalnih svojih sinova na polje ne izbací«.⁸⁹ Iako Hegedić smatra da Nagodba stavlja Hrvatsku u nepovoljan odnos prema Mađarima, ističe da Mađari čak i tu za njih povoljnu Nagodbu krše jer protivno njezinim odredbama uvode se u Hrvatsku »magjarske škole«,

⁸⁶ A. BIOČIĆ – J. TURKALJ – A. ŽUNABOVIĆ JURIČIĆ, »Prilog političkom djelovanju svećenika pravaša. Juraj Žerjavić zastupnik u Hrvatskom saboru (1897.–1902.)«, str. 200; Dalibor ČEPULO – Mirela KREŠIĆ, »Hrvatsko-ugarska nagodba: institucije i stvarnost«, *Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe*, Budimpešta, 2008., Zbornik radova / *Mint nemzet a nemzettel...: Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére*, Budapest, 2008. (ur. Dinko ŠOKČEVIĆ), Budapest, 2011., str. 148; *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 202.

⁸⁷ *Stenografički zapisnici sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897–1901.*, 1898., sv. II., dio II., str. 65.

⁸⁸ Prema Nagodbi Vlada u Hrvatskoj nije imala pravo na uvid u zajedničke financije jer je središnja Vlada tvrdila kako to nije u njezinoj nadležnosti. Na taj je način središnja Vlada mogla tvrditi kako Hrvatska nije sposobna podmiriti svoje obaveze prema državnoj zajednici te da Ugarska mora podmirivati hrvatske dugove, što ju je dovodilo u značajnu financijsku ovisnost u odnosu na Ugarsku. Dalibor ČEPULO – Mirela KREŠIĆ, »Hrvatsko-ugarska nagodba: institucije i stvarnost«, str. 146–153.

⁸⁹ *Stenografički zapisnici*, 1898., sv. II., dio II., str. 66.

namještaju se na željeznicama mađarski činovnici »koji ne znaju niti pisnuti hrvatski«, a »Rieku skučiše Magjari pod svoju vlast«. ⁹⁰ Hegedić optužuje vladajuću većinu da im je »cilj i svrha« utvrditi u Hrvatskoj »magjarsku premoć i magjarsko gospodarstvo« i što više učvrstiti ropstvo hrvatskog naroda. Govor zaključuje riječima Ante Starčevića da je »dobrovoljno ropstvo najveća sramota« te će zato zastupnicima većine koji će, siguran je Hegedić, prihvatiti predloženu zakonsku osnovu zbog »toga atentata na slobodu hrvatskoga naroda suditi Bog i Hrvati« ⁹¹.

Hegedić je tijekom svog saborskog mandata u više navrata govorio o lošem stanju hrvatskog gospodarstva. Krajem 19. stoljeća sve je hrvatske regije zahvatio velik val iseljavanja stanovništva u prekomorske zemlje. Glavni uzroci bili su nerazvijeno gospodarstvo, periferni položaj Hrvatske unutar Monarhije, nagli porast stanovništva zbog demografske tranzicije, a mnogi povjesničari isticali su i lošu političku situaciju i podređen položaj hrvatskih zemalja u odnosu na Beč i Peštu. S druge strane među vanjskim čimbenicima važnu ulogu imao je i nagli gospodarski razvoj prekomorskih zemalja, posebno Sjedinjenih Američkih Država. Na iseljavanje su se odlučivali posebno mladi ljudi, što je dodatno negativno utjecalo na demografsku sliku u Hrvatskoj. U posebno teškom položaju krajem 19. stoljeća bilo je stanovništvo iz tradicionalno vinogradskih krajeva. Godine 1891. uvedena je tzv. vinska klauzula kojom su talijanska vina dobila povlaštenu položaj prilikom uvoza u Austro-Ugarsku, a dodatan udarac za vinare bila je pojava filoksera, bolesti vinove loze. ⁹² Hegedić je više puta u svojim govorima naglašavao problem iseljavanja stanovništva. Toj negativnoj društvenoj pojavi posvetio je pažnju već u svom prvom govoru 14. kolovoza 1897. godine. Govoreći o stanju u izbornom kotaru s biralištem u Vrbovskom, istaknuo je kako najveći broj ljudi iz tog kraja, kako bi mogli »Magjarom platiti porez« i prehraniti svoju obitelj, »moraju odlaziti iz ovih krajeva u daleki svijet, da služe kruh«. Na isti problem ukazao je i 21. prosinca 1897. kada upozorava da će »narod jaskanskog kotara«, koji se tradicionalno bavi vinogradarstvom, biti »prisiljen poput mnogih drugih tražiti spas u bjehu iz svoje domovine« ⁹³. Upravo su jaskanski vinogradi, odnosno kritika odnosa Vlade prema tamošnjem stanovništvu bili jedna od glavnih tema Hegedićeva govora tijekom rasprave o indennitetu. Prije osam godina vinogradi su u tom kraju propali zbog filoksera i narod više nema od čega živjeti, ističe Hegedić, naglašavajući da u jaskanskom kotaru nije moguća prenamjena vinogradarskog tla za neke druge kulture. Osim toga, tamošnje je stanovništvo ispočetka bilo nepovjerljivo prema novoj otpornijoj američkoj lozi kojom su se vinogradi mogli obnoviti, a nitko narod nije »o tom niti počuo«. Iako se, kaže Hegedić, situacija promijenila i američka loza se sve više počela koristiti, narod jaskanskog kraja je

⁹⁰ *Isto*, str. 67.

⁹¹ *Isto*.

⁹² Robert SKENDEROVIĆ, »Iseljavanje u prekooceanske zemlje«, *Temelji moderne Hrvatske: Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću* (ur. Vlasta ŠVOGER – Jasna TURKALJ), Zagreb, 2016., str. 151–153. U Europi je bolest vinove loze filoksera ustanovljena prvi put 1863. godine u Engleskoj, a unesena je iz Amerike s američkom lozom. Do 1880. godine raširila se u svim vinogradarskim područjima Europe, uključujući i Hrvatsku. Filoksera je uništila uglavnom svu europsku lozu. Obrana od filoksera provodi se cijepljenjem europske loze na američku lozu, kao podlogu otpornu prema filokseri. »Filoksera«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19617> (zadnje posjećeno 17. prosinca 2020.).

⁹³ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 206; *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 277.

previše osiromašio da bi bez pomoći države mogao obnoviti svoje vinograde. Vladajući i njihov saborski zastupnik Erdödy ne čine dovoljno da pomognu narodu, ističe Hegedić, priznajući doduše kako država prodaje korenjake, kolje i loznjake,⁹⁴ ali po cijeni koju si većina seljaka u jaskanskom kotaru ne može priuštiti. U nastavku izlaganja kaže da u Jastrebarskom ima lijepih vinograda, ali isto tako da nije obnovljena ni jedna petina svih vinograda u tom kraju. I bez obzira na to, većina stanovništva je plaćala porez, ali taj novac je ponajviše dolazio od iseljništva iz Amerike. Hegedić tvrdi da je tog novca sve manje i da seljaci više neće moći plaćati porez ako im se ne pomogne u obnovi loze. Napominje da nije bolest vinove loze jedini problem za siromašno stanovništvo jaskanskog kraja.⁹⁵

Hegedić nije isticao samo siromaštvo i oskudicu naroda jaskanskog kraja, već je siromaštvo vidio kao problem cijele Hrvatske, a što je naglasio i tijekom svog govora u sklopu rasprave o saborskoj adresi. Navodi da se za Zagorce »skupljaju milodari«, a nekoć bogati Podravac koji je išao na polje s četiri konja i četiri vola »danas sastavlja kravicu s kljuse-
tom i tako obradjuje zemlju«. I primorsko pučanstvo koje je nekoć imalo veliku važnost za trgovačku mornaricu i u prekomorskom prometu »danas je posve osiromašeno«, naglašava kloštarski zastupnik.⁹⁶ U svojim govorima Hegedić se doticao poljoprivrede, obrta, trgovine, prometa i statusa radništva. Smatrao je da su zajedno žrtve ugarske politike prema Hrvatskoj. Ratarstvo je, prema Hegediću, »pod stalnim teretom poreza« i zbog toga se ne može razvijati, a sličnu sudbinu doživljavaju trgovci, radnici i obrtnici. Za prometne prilike u državi govorio je »da ih Magjari u prvom redu u svoju korist izrabljuju«⁹⁷. Gospodarske teme problematizirao je Hegedić tijekom pojašnjenja svoje interpelacije »radi ukinuća maltarine i mostarine na državnih cesta u gornjoj Krajini«, koju je iznio 3. veljače 1898. godine.⁹⁸ Dio župe Dubovac nalazio se na području bivše Vojne krajine, koja je priključena Banskoj Hrvatskoj 1881. godine, pa je stoga Hegedić stalno kontaktirajući s tamošnjim stanovništvom bio upoznat i s njihovim problemima.⁹⁹ Smatrao je da su dva navedena nameta morala biti ukinuta istog trena kad je Krajina pripojena Banskoj Hrvatskoj jer zakoni nisu postojali na njezinu području. Iako je i u prijašnjim sazivima Sabora Vlada već odgovarala na slične upite, tvrdeći da se maltarina i mostarina moraju ukinuti, po tom pitanju još ništa nije učinjeno. Hegedić napominje da je krajišniku teško plaćati dodatne namete, jer ima malo izvora prihoda. Dok doveze svoje »blažče na trg u Karlovac ili vozi onamo svoje žito, mora najprije da svoj obol plati državi«. Zbog toga krajišnik, kaže

⁹⁴ Korijenjak je ukorijenjena reznica vinove loze, a sadi se na stalno mjesto u cilju podizanja loznjaka. Loznjak je naziv za američke vrste loza i njihovih križanaca u Hrvatskoj. Kolje je stari naziv za niz kolaca za koje se veže matica loze kako bi dobila stabilnost u rastu. »Korijenjak«, *Vinopedia*, dostupno online URL: <http://vinopedia.hr/wiki/index.php?title=korijenjak> (zadnje posjećeno 17. prosinca 2020.); »Loznjak«, *Vinopedia*, dostupno online URL: <http://vinopedia.hr/wiki/index.php?title=loznjak> (zadnje posjećeno 17. prosinca 2020.).

⁹⁵ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 274–278.

⁹⁶ *Stenografski zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 682.

⁹⁷ *Isto*, str. 682–683.

⁹⁸ Maltarina je pristojba koju su ubirali feudalc i gradovi i samostani prilikom prijevoza robe i vozila preko njihova zemljišta. »Maltarina«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38472> (zadnje posjećeno 17. prosinca 2020.). Mostarina se plaćala za prelazak preko mostova.

⁹⁹ Općina Švarča, koja je bila dio Vojne krajine, a do 1903. godine odvojena od Karlovca, bila je dio dubovačke župe. *Schematismus cleri archi-dioecesis zagradiensis*, Zagreb, 1896., str. 135.

Hegedić, osjeća da država prema njemu »maćuhinski postupak«¹⁰⁰. Premda opomenut od predsjedavajućeg koji ga je požurivao da podnese interpelaciju, Hegedić je nastavio iznositi probleme s kojima su se stanovnici bivše Krajine susretali. Navodi da je razgovarao s jednim župljaninom na Švarči koji tvrdi da njegovu šumu »sijeku židovi i prave podloge za tračnice magjarskih željeznica«, dok Krajišnik mora drva kupovati na trgu u Karlovcu ili »od židova za skupe novce odreske i odpadke«.¹⁰¹ Još veće probleme imaju Krajišnici s poljodjeljskim proizvodima i stokom, koji su bili osnovni izvor poljoprivrednih sirovina i za građane Karlovca. Napominje Hegedić da je i sam bio gospodarstvenik te da je za timarenje stoke morao nabavljati stelju.¹⁰² Jedino mjesto gdje ju je mogao nabaviti bio je karlovački sajam, kamo su je dovozili Krajišnici udaljeni i preko četiri sata od Karlovca. Najveći problem je bio u tome što je veća udaljenost značila plaćanje većih nameta za maltarinu i mostarinu pa je njihova zarada bila izuzetno niska u odnosu na rad koji su morali uložiti i na put koji su morali proći do prvog većeg sajma. Hegedić smatra da je riječ o velikoj nepravdi¹⁰³ prema ionako siromašnim stanovnicima tih krajeva, za koju su najviše odgovorni zastupnici većine i Vlade. Zbog toga postavlja pitanja – tko je kriv za tu situaciju i može li se taj »protuzakoniti teret« maknuti u što kraćem roku?¹⁰⁴

Tijekom svojih saborskih izlaganja Hegedić je često spominjao srpske političare u Banskoj Hrvatskoj kojima je zamjerao bliskost s Khuenovim režimom. Većina srpskih političara u Banskoj Hrvatskoj nakon 1873. godine ulazi u vladinu Narodnu stranku, a 1878. godine većina aktivnog srpskog građanstva prihvaća provladin politički smjer. Cijeli proces dovršen je 1883. godine kada se u Hrvatskom saboru stvara provladin »Srpski samostalni klub«.¹⁰⁵ Važnost Srpskog kluba tijekom početka Khuenove vladavine pokazuje podatak da su nakon izbora 1884. godine činili gotovo polovicu zastupnika vladine Narodne stranke kojoj se i formalno pridružuju ujesen iste godine.¹⁰⁶ Iako su nakon izbora 1887. godine srpski zastupnici izgubili presudnu ulogu jer je Khuen i bez njih osigurao sigurnu vladinu većinu u Hrvatskom saboru, iste godine konačno je ozakonjena srpska crkveno-školska autonomija na području Banske Hrvatske.¹⁰⁷ Do kraja Khuenova režima 1903. godine Srbi će biti vjerni suradnici u borbi protiv opozicije. Hegedić je bio vjeran stavu Ante Starčevića da Srbi ne mogu biti nositelji državnosti i suvereniteta u Hrvatskoj pa zato nije priznavao njihovo postojanje, nego ih je poistovjećivao s hrvatskim narodom pravoslavne

¹⁰⁰ *Stenografski zapisnici*, 1898., sv. II., dio I., str. 431–433.

¹⁰¹ *Isto*, str. 433.

¹⁰² Stelja ili prostirka je »sloj od slame strmih žitarica, isjeckane kukuruzovine, listinca ili treseta koji služi kao udoban ležaj za stoku. Stelja zajedno s krutim i tekućim izlučevinama životinja čini stajski gnoj«. »Stelja«, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno online URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57994> (zadnje posjećeno 17. prosinca 2020.).

¹⁰³ »U nebo vapajuća nepravda« pojam je koji koristi Hegedić želeći kršćanskom terminologijom dodatno opisati tešku nepravdu koja se nanosi stanovništvu Krajine. »Grijev u nebo vapijući« označava osobito sablažnjiv grijeh u kršćanskoj moralici. »Grijev u nebo vapijući«, *Opći religijski leksikon* (gl. ur. Adalbert REBIC), Zagreb, 2001., str. 304.

¹⁰⁴ *Stenografski zapisnici*, 1898., sv. II., dio I., str. 433–435.

¹⁰⁵ Nives RUMENJAK, *Srpski zastupnici u Banskoj Hrvatskoj: okvir za kolektivnu biografiju 1881.–1892.*, Zagreb, 2003., str. 14.

¹⁰⁶ N. RUMENJAK, *Srpski zastupnici u Banskoj Hrvatskoj*, str. 22; J. ŠIDAK i dr., *Povijest hrvatskog naroda g. 1860–1914.*, str. 133.

¹⁰⁷ N. RUMENJAK, *Srpski zastupnici u Banskoj Hrvatskoj*, str. 23.

vjere. Tako već u prvom govoru u sklopu rasprave o prijepornim izborima navodi da je u izbornom kotaru s biralištem u Vrbovskom na području Komorskih Moravica upisano 176 izbornika, a tamo ih je prije pet godina bilo samo 48. Hegedić ističe da je do takvog porasta broja izbornika došlo jer tamo živi uglavnom »narod grčko-iztočne vjere na koji se računa, da je uz vas« te brojni željeznički činovnici koji su također vjerni vladajućima.¹⁰⁸ I u svom govoru u sklopu rasprave o saborskoj adresi još jednom naglašava da ne priznaje poistovjećivanje Srba i pravoslavaca riječima: »Ja sa svoje strane moram priznati, da i u Hrvatskoj može biti Srba. Ako ih može biti u Ugarskoj, u Njemačkoj i u drugih državah, zašto ne bi koji Srbin mogao doći u Hrvatsku. Ali da je svaki onaj, koji se sa tri prsta krsti, ujedno i Srbin, toga neću moći dopustiti.«¹⁰⁹ Stav o Srbima u Hrvatskoj i o odnosu vladajućih prema njima Hegedić je isticao i tijekom rasprave o indemnitetu. Hegedić optužuje bana Khuena da je s ciljem da ne ojača ideja ujedinjenja hrvatskog naroda toliko učvrstio »srbstvo« u Hrvatskoj da bi »strani ljudi mogli i misliti, da su tu dva politička naroda i dvie kraljevine, Hrvatska i Srbska«. U tom kontekstu spominje Hegedić još jedno Khuenovo »otkriće«, a to je »slavonstvo«.¹¹⁰ Često negiranje postojanja srpskog naroda u Hrvatskoj izazivalo je reakcije zastupnika većine kojoj su pripadali i brojni srpski zastupnici. Na Hegedićeve istupe odgovorio je zastupnik Stevan Vasin Popović¹¹¹ u svom govoru 24. siječnja 1899. godine u vrijeme dok se Hegedić koristio dopustom zbog bolesti. Popović je u svom govoru rekao: »Ne govorim ja ovo iz mržnje. Ja se svaki dan Bogu molim `o sjedinjeniju vjeri i pričastiju Duha Svjatoga`. Jest ja se tako molim, pa zato ne mrzim nikog vjere radi, ali u vašoj stranci ima žalibože i svećenika, koji nas mrze. Tako radi preč. gosp. Hegedić, koji mene i nas ovdje mrzi samo zato, što smo Srbi pravoslavne vjere.«¹¹² U odgovoru na osobnu primjedbu 15. veljače 1899. godine Hegedić negira točnost Popovićeve interpretacije. Ističe da je Popović »uztvrdio nešta, što je absolutno nemoguće«, jer nemoguće je mrziti nešto što ne postoji, a »u hrvatskoj sabornici nema Srba«. Nastavlja Hegedić navodeći da su oni po njegovu shvaćanju Hrvati, »ali žalibože nisu dobri Hrvati«, nego uzimaju srpsko ime te »služeć Magjarom« sprječavaju hrvatsko jedinstvo.¹¹³ Nakon te izjave došlo je do rasprave između predsjedatelja, a ujedno i jednog od prvaka Srpskog kluba i Narodne stranke Vase Đurđevića i zastupnika Hegedića. Predsjedatelj je smatrao da se Hegedić ne drži osobne primjedbe, nego da polemizira s Popovićem i ostatkom desnice. S druge strane, Hegedić je tražio vremena da obrazloži osobnu primjedbu. Na kraju mu je oduzeta riječ, na što je kloštarski zastupnik izjavio da će drugom prilikom govoriti o toj temi. Hegedić nije ispunio obećanje jer se više nije javljao za riječ do prijevremenog zaključivanja i raspuštanja Sabora u listopadu 1901. godine.

¹⁰⁸ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio I., str. 207.

¹⁰⁹ *Isto*, str. 687.

¹¹⁰ *Stenografički zapisnici*, 1897., sv. I., dio II., str. 271.

¹¹¹ Stevan Vasin Popović bio je saborski zastupnik izabran kao član Narodne stranke 1897. godine u srijemskom izbornom kotaru Šimanovci.

¹¹² *Stenografički zapisnici*, 1899., sv. III., dio I., str. 413.

¹¹³ *Isto*, str. 868.

Zaključak

Radom je obrađeno političko djelovanje Alojzija Hegedića do 1901. godine s posebnim naglaskom na njegovo saborsko djelovanje od 1897. do 1899. godine. Hegedić kao mladi svećenik dolazi u Karlovac te se vrlo brzo povezuje s tamošnjim pravaškim političkim vodstvom i najpoznatijim karlovačkim pravašem Ivanom Banjavčićem. Odlukom gradskog zastupstva iz 1888. godine postaje župnik karlovačke župe Dubovac, a tri godine kasnije postaje član gradskog zastupstva u Karlovcu. Već 1892. godine neuspješno sudjeluje na izborima za Sabor u izbornom kotaru s biralištem u podravskom Kloštru, ali na idućim izborima 1897. godine na listi Udružene opozicije odnosi pobjedu i postaje saborski zastupnik. U Saboru je aktivno sudjelovao do veljače 1899. godine, a često je izbivao navodeći kao razlog zdravstvene probleme. Tijekom saborskog djelovanja doticao se mnogih tema, problematizirajući ih u skladu sa svojim pravaškim političkim opredjeljenjem. Kritizirao je Hegedić Nagodbu i nagodbeni sustav, koje je smatrao izvorištem svih problema u Bansknoj Hrvatskoj. Optuživao je bana Khuena zbog nametanja i širenja mađarske državne ideje u Hrvatskoj nasuprot legitimnoj težnji hrvatskog naroda za ujedinjenjem, slobodom i nezavisnošću. Učestalo je prozivao i kritizirao zastupnike većine u Saboru koji su podržavali bana i njegovu protuhrvatsku politiku, pa je zbog toga s njima često dolazio u verbalne sukobe. Saborskom govornicom koristio se i za kritiku lokalnih činovnika koji su provodili vladinu politiku tijekom izbora za općinsko i saborsko zastupstvo. Govorio je i o lošoj gospodarskoj situaciji u Hrvatskoj te siromaštvu naroda, koji zbog toga sve više iseljava, posebno u prekooceanske zemlje. Sukobljavao se i sa zastupnicima srpske narodnosti koji nisu prihvaćali njegov stav o (ne)postojanju Srba na području Hrvatske.

SUMMARY

ACTIVITIES OF PRIEST ALOJZIJE (VJEKOSLAV) HEGEDIĆ IN THE CROATIAN PARLIAMENT (1897 – 1901)

Alojzije (Vjekoslav) Hegedić, a priest and supporter of the Party of Rights, was actively involved in politics after arriving in Karlovac in 1886. He also became a spiritual assistant in the parish of Dubovac. In the elections for the Croatian Parliament in 1887, he clearly revealed his political views, as he openly campaigned on behalf of the candidate of the Party of Rights in Karlovac. In 1888 he became the parish priest in the parish of Dubovac, and in 1891 he was elected to the Karlovac City Assembly. In the elections for the Croatian Parliament in 1897, Hegedić was a candidate on the list of the United Opposition, and he was elected in the Kloštar constituency in Podravina. The author analyzes Hegedić's activities in the Croatian Parliament during the period when Károly Khuen-Héderváry was the ban of Croatia, during which Hegedić persistently advocated Ante Starčević's ideas in discussions on relevant political, economic and cultural issues in the Banal Croatia (Banska Hrvatska).

KEY WORDS: *Alojzije Hegedić, Karlovac, Party of Rights (Domovinaši [Homelanders]), Allied opposition, Károly Khuen-Héderváry, Sabor [Croatian Parliament]*